

UR-Sexbyrån

Analys av ett nytt läromedel för gymnasiesärskolan

Författare: Mona Stenmark

Termin: ht 13

Examinator: Ina von Schantz Lundgren

Ämne/Kurs: Sex- och samlevnadsundervisning i skolan-

Skolpraktik och forskningsperspektiv 7,5 hp

Innehåll

1. Inledning.....	2
2. Syfte.....	4
3. Frågeställningar.....	4
4. Metod.....	5
5. Teoretiska perspektiv.....	7
5.1 Sex- och samlevnad för ungdomar med intellektuella handikapp.....	7
5.2 Särskolans sex och samlevnad.....	7
5.3 Hur ser omgivningen på sexualitet och funktionsnedsättningar?.....	7
5.4 Ungdomlig frigörelse.....	8
5.5 Mötesplatser.....	8
5.6 Heteronormen.....	8
5.7 Kyssar och smek.....	9
5.8 Livsmål.....	9
5.9 Internet.....	9
5.10 Skyddsmurar.....	10
5.11 Styrdokument i gymnasiesärskolan.....	10
5.11.1 Kursplan 2013 gymnasiesärskolan	10
5.11.2 Läroplan 2013 gymnasiesärskolan	10
5.12 Vad är ett normkritiskt förhållningssätt i skolan?.....	12
5.13 Sex- och samlevnad för ungdomar i tv.....	13
8. Resultat.....	13
8.1 Frågor som besvarades vid granskningen av programmen och lärar-handledningen. .	15
9. Diskussion.....	17
.....	19
10. Sammanfattning.....	19
11. Litteraturlista.....	21

1. Inledning

Som skolsköterska deltar jag i sex och samlevnadsundervisningen framförallt i enskilda möten med eleverna, men jag deltar även i klassrummen.

Jag arbetar med gymnasiesärskolans elever och vill särskilt värna om att de får en bra sex- och samlevnadsutbildning. Det känns viktigt att få chansen att ge dessa elever verktyg att kunna förstå, njuta och ägna sig åt en sund och bra samlevnad och sexualitet.

På skolan där jag jobbar finns i dagsläget ca 1400 elever, vi har både praktiska och teoretiska program. Gymnasiesärskolan har 2 nationella program och individuella programmet. Det finns ungefär 50-60 elever i gymnasiesärskolan.

Min sjuksköterskekarriär är lång, jag har jobbat sedan 1979 och med allt från medicinavdelning, ögonmottagning, distriktssköterska, företagssköterska, äldreboende, arbetsledare inom bemanningsbranschen, skolsköterska i grundskolan, till dagens skolsköterska i gymnasie- och gymnasiesärskolan.

I Skolverkskursen Sex- och samlevnadsundervisning i skolan – Skolpraktik och forskningsperspektiv 7,5 hp, som jag just nu deltar i vid Högskolan Dalarna, skriver jag denna slutuppgift som handlar om ett nytt läromedel riktat till särskolans högstadium och gymnasiesärskolan.

2. Syfte

Mitt syfte för att granska om läromedlet följer kursplan och läroplan när det gäller sex och samlevnadsfrågor i ämnena Naturkunskap och Människan i gymnasiesärskolan.

3. Frågeställningar

Är materialet anpassat till gymnasiesärskolans elever?

Har programmen ett normkritiskt förhållningssätt?

Följer läromedlet kursplanen för ämnena Naturkunskap och Människan i sex och samlevnadsfrågorna?

Följer läromedlet läroplanens mål och riktlinjer i sex och samlevnadsfrågorna?

4. Metod

Metoden är dokumentstudier. Dokumentet utgörs av ett nyutkommet läromedel för gymnasiesärskolan som har granskats och analyserats utifrån gymnasiesärskolans styrdokument. Frågor har ställts utifrån kursplanerna i ämnena Naturkunskap och Människan. Kursplanen i Naturkunskap säger att eleverna ska få kunskaper om kroppen, reflektera över

sexualitet, relationer och sambanden mellan hälsa, levnadsförhållanden och miljö. (Kursplan för gymnasiesärskolan 2013 Naturkunskap)

I ämnet Människan säger kursplanen att eleverna skall lära sig förhållningssätt och bemötande, förstå andra människors lika värde och kunna delta i samhället. Centrala mål i kursen är människors lika värde, attityder, värderingar, genus, klass och etnicitet. (Kursplan för gymnasiesärskolan 2013 Människan)

I Läroplanen för gymnasiesärskolan talar man om att förutsättningar för god hälsa, präglas av jämställdhetsperspektiv, bedrivs i överensstämmelse med demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter. Ingen skall utsättas för diskriminering, främlingsfientlighet eller intolerans. Kunskap, öppen diskussion och andra insatser skall motverka detta. Eleverna skall även lära sig att respektera andra människors egenvärde och integritet, ta avstånd från förtryck, kränkande handlingar, vara solidariska och medverka till att hjälpa andra. (Läroplan för gymnasiesärskolan 2013)

Dessa kurser valdes då de var de ämnen där sex och samlevnadfrågorna ingår. Frågorna har besvarats under tiden som de sex programavsnitten granskats samt när tillhörande lärarhandledning lästs. Programmen granskades och analyserades upprepade gånger. Valet av att dessa dokument har gjorts, för att de är ett nytt läromedel som riktar sig speciellt till elever i särskolan och som kom ut hösten 2013, tillika är styrdokumentet nya, även de från 2013. Svagheten med denna metod kan vara att bedömningen påverkats av granskarens egna värderingar.

En annan tänkbar metod hade varit att låta en grupp lärare och, eller elever ta del av materialet och sedan besvarat frågorna i enkät eller intervju. Frågeställningarna är dock av en sådan karaktär att det hade varit svårt att genomföra studien på detta sätt, då respondenterna i sådana fall måste ha grundlig insikt i styrdokumentens innehåll. Det skulle även varit tidskrävande, om respondenterna skulle granska tv-programmen flera gånger. Det hade alltså krävts gott om kunskap, mycket tid och stort engagemang från respondenterna.

5. Teoretiska perspektiv

5.1 Sex- och samlevnad för ungdomar med intellektuella handikapp

I dag växer funktionshindrade barn och unga upp i sina familjer och går i integrerade förskolor och skolor, de får chansen att både känslomässigt och socialt socialiseras. Så har inte alltid varit fallet, utan långt in på 1900-talet växte intellektuellt funktionshindrade upp på enkönade anstalter omgivna av murar någonstans långt ute i bushen. Skulle man skrivas ut

därifrån var det många gånger tvångssterilisering som var enda biljetten ut. Sexualitet och samlevnad är komplext, många gånger uttrycker man sig inte konkret i dessa sammanhang utan man får läsa mellan rader, det är antydningar, koder och symboler som gäller. Då kan det bli svårt om man inte kan förstå det abstrakta tänket och språket. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Ungdomar med funktionsnedsättning kan bli behandlade som om de skulle ha speciella regler när det gäller sex och samlevnad, men de hamnar liksom alla andra i pubertet, utforskar sina kroppar, får stormiga känslor och många börjar tänka på sex. (Lärohandledning, Sexbyrå 2013)

Man undrar hur ska de intellektuellt funktionshindrade få konkreta och lättbegripliga kunskaper i sex- och samlevnadsämnet? Det behövs förstås i stor utsträckning en upprepad och fortlöpande lättförståelig och tydlig information. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.2 Särskolans sex och samlevnad

Som intellektuellt funktionshindrad kan förmågan att leta kunskap i sex- och samlevnadsämnet vara svårt och det är även svårt att hitta jämnåriga kamrater att diskutera ämnet med.

Får man chansen att själv reflektera över och bedöma situationer som kan vara riskfyllda i sitt sökande efter sin sexualitet? Kanske inte, men man möts ändå av samma sexualiserade samhälle och samma lättillgänglighet av porr.(Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.3 Hur ser omgivningen på sexualitet och funktionsnedsättningar?

Historiskt sett så betraktade omgivningen dessa ”andesvaga barn” antingen som asexuella eller översexuella. Vi vet inte så mycket om sexuella uttryck och behov hos personer med intellektuella funktionsnedsättningar, och det leder lätt till generaliseringar. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Löfgren-Mårtenson talar om att man förutom genusperspektiv också bör ha ”Ett intersektionellt perspektiv”. Ojämlighet, social klass, etnicitet och ålder är faktorer som spelar in i uppfattningen om olika grupper i samhället. Det är inte helt enkelt att förstå och beskriva, men det är alltså inte bara genusperspektivet som påverkar vår identitet utan också våra tillhörigheter när det gäller sammanhang som nämnts ovan. (Löfgren-Mårtenson, 2009)

5.4 Ungdomlig frigörelse

Personer med intellektuella funktionsnedsättningar är ofta beroende av personal och eller anhöriga, det innebär att personalens och anhörigas värderingar och attityder blir vägledande, om deras sexualitet då är normativet så blir det förstås svårigheter att hitta sin egen sexualitet utifrån sina egna val. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Personal och anhöriga kan lätt känna ansvar även för att den intellektuellt handikappades sexualitet inte skall utmynna i bekymmer, och med denna, även oro över att den intellektuellt handikappade skall råka illa ut, t.ex. utsättas för eller utföra sexuella övergrepp eller kränkningar.

Oönskade graviditeter är även det ett orosskäl. Sexualitet förknippas då med negativitet och problem. Det blir ett moraliskt etiskt problem för samtidigt vill man ju som förälder att ens barn skall få uppleva en kärleksfull relation med en partner. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Den psyko sexuella utvecklingen kan också vara försenad eller försvårad på olika sätt i och med funktionsnedsättningen hos en del av ungdomarna. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Då sexualitet förknippas med möjligheten till föräldraskap så tonas sexualiteten lätt ner hos våra ungdomar med intellektuella funktionsnedsättningar. Man kan då osynliggöra sexualiteten för dessa ungdomar, en osäkerhet uppstår och då kan det bli svårare att hitta sin egen sexualitet. Det är ju också svårt att frigöra sig från föräldrar och personal som man är i beroendeställning till.

Miljön blir lätt skyddad och tillrättalagd för dessa ungdomar där potentiella risker förebyggs och ungdomarna får inte möjligheten att lära sig av sina egna misstag. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.5 Mötesplatser

Arenorna för intellektuellt funktionshindrade ungdomar blir mycket mer tillrättalagda än för övriga ungdomar, det är vuxna som har skapat mötesplatserna. Det är svårt att träffa nya bekanskskaper då det oftast är samma människor man möter i skolan och på fritiden. Det är även svårt att finna privata sfärer för privata stunder med en partner. Att vandra om krig planlöst och oplanerat på stan utan vuxnas insyn som andra ungdomar gör, är ingen självklarhet, utan man möts på arrangerade tillställningar t.ex. danser. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.6 Heteronormen

Många gånger styrs ungdomarna till heterosexualitet, personalen vill inte att ungdomarna skall sticka ut mer än de gör och ser det som sin uppgift att styra in eventuella homo-eller bisexuella uttryck mot det heteronormativa. Ungdomarna har svårt att få testa sina sexualiteter och i en intervjuundersökning bland unga intellektuellt funktionsnedsatta, personal och anhöriga så finner man att ett fåtal med intellektuella funktionsnedsättningar lever öppet som homosexuella, bisexuella eller transpersoner. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.7 Kyssar och smek

Det är mycket kramande och ett visst kyssande, även ansatser till annan kroppskontakt, men samlag är sällan förekommande, detta enligt intervjuer med de funktionsnedsatta ungdomarna.

De unga männen tycks ha en osäkerhet på grund av att de är så rädda att göra något kränkande mot kvinnorna, de väntar på tjejens initiativ till sexuellt umgänge t.ex. samlag. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Den psykiska mognaden hamnar på efterkälken hos våra intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar och då det gäller att hitta någon passande att ha sex med, kan det bli svårt att få till det med ouppnåeliga kändisar, vilket är ett faktum att dessa intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar ofta kan bli kära i. Detta enligt intervjuer med ungdomar, personal och anhöriga. Sen så återstår det ju också att hitta en lämplig plats att få utöva sitt sex på, inte helt lätt om man bara träffas där det finns många andra personer i samma upplysta rum t.ex. på danser. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.8 Livsmål

Att få leva tillsammans med sin partner är en dröm för de flesta intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar, men ett föräldraskap skulle vara svårt att klara, det inser många, en del uppger att de blir ledsna när barnfrågan kommer upp. Det är ungdomar med en lindrigare form av intellektuell funktionsnedsättning som mest uttrycker sin önskan om familj och barn. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Många intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar uttrycker att de inte blir bemötta som vuxna, framför allt om de bor i olika boendeformer, som inte liknar Svensson-livet t.ex. gruppboende eller satellitboende. Då kan familjebildning bli en strategi för dem, för att bli bemötta som "alla andra". (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.9 Internet

Internet kan för en del av ungdomarna vara ett alternativ att få kontakt med andra ungdomar. Dagens intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar använder datorer i lika stor utsträckning som andra ungdomar. Språket på internet, kan många gånger gagna de intellektuellt funktionsnedsatta ungdomarna då det inte är så noga med stavning och grammatik, man skriver inte långa haranger om t.ex. känslor och man kan använda smileys som uttrycksymboler. Det är dock inte så lätt att träffa en partner på internet, några få lyckas, med varierande resultat, ibland har förhållandet bara varit på nätet, några har blivit besvikna när de träffats IRL osv. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Pornografi brukas liksom hos andra ungdomar mest av de unga männen. Det blir ett större problem för dessa intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar att prata om att de tittar på porr på nätet, då de kan känna oro för att personalen är negativt inställda till detta, porrsidor upplevs som "förbjudna sidor" och det skulle då kunna innebära att ungdomarnas internet-möjligheter begränsades.

Anhöriga och personal oroar sig också för att de intellektuellt funktionsnedsatta ungdomarna ska bli sexuellt utnyttjade och lurade både ekonomiskt och känslomässigt, medan ungdomarna själva uttrycker att nätet ofta blir ytterligare ett ställe där man blir besviken över att inte träffa någon att utveckla en kärleksrelation med. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

5.10 Skyddsmurar

Intellektuellt funktionsnedsatta lever ofta med ett mer begränsat privatliv och har mer begränsade möjligheter till sexuella erfarenheter än andra ungdomar. Personal och anhöriga ”skyddar” intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar utifrån sin ansvarskänsla och ambivalens. Utbildning saknas ofta i sexologi för personal som jobbar med intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar och de kan därmed inte vägleda ungdomarna i dessa frågor. (Magnusson&Häggström-Nordin 2009)

Slutligen så kan man konstatera att intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar liksom alla andra inte är en homogen grupp utan alla har olika förutsättningar, behov och uttryck för sin kärlek och sexualitet. (Magnusson & Häggström-Nordin 2009)

5.11 Styrdokument i gymnasiesärskolan

5.11.1 Kursplan 2013 gymnasiesärskolan

I kursplanerna Naturkunskap står det att undervisningen skall ge eleverna möjlighet att utveckla sina kunskaper om människokroppen och förmågan att reflektera över sexualitet, relationer och sambanden mellan hälsa, levnadsförhållanden och miljö. (Kursplan för gymnasiesärskolan 2013, Naturkunskap)

I kursplanen Människan framgår att man skall lära sig förhållningssätt och bemötande i mötet med andra människor, utveckla sin förståelse för alla människors lika värde och kunna delta i samhället. Människors lika värde, attityder, värderingar, genus, klass och etnicitet är centrala mål i kursen. (Kursplan för gymnasiesärskolan 2013, Människan)

5.11.2 Läroplan 2013 gymnasiesärskolan

I läroplanen beskrivs skolans värdegrund enligt följande:

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling skall aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (s 5 Läroplan för gymnasiesärskolan 2013)

I de övergripande mål och riktlinjer beskrivs några av målen så här:

2.1 Kunskaper

Mål

....Det är även skolans ansvar att varje elev efter genomförd gymnasiesärskoleutbildning utifrån sina egna förutsättningar

.....

- har utvecklat kunskaper och förutsättningarna för en god hälsa....

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan ska

.....

-se till att undervisningen i innehåll och uppläggning präglas av ett jämställdhetsperspektiv.....(s10-11 *Läroplan för gymnasiesärskolan 2013*))

2.2 Normer och värden

Enligt skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor....

Mål

Skolans mål är att varje elev

.....

- respekterar andra människors egenvärde och integritet, tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa människor.(s11-12 *Läroplan för gymnasiesärskolan 2013*)

5.12 Vad är ett normkritiskt förhållningssätt i skolan?

Martinsson och Reimers säger att för att beskriva en norm kan man säga att den visar vad som är "normalt" och har alltid en motsats, det vill säga det "ickenormala". Vi talar om att någon eller några betraktas som "annorlunda eller märkliga". När vi granskar normer så kan vi förstå vad som gör att kränkningar och diskriminering uppstår mot de, det, den som hamnar utanför "normernas, och det normalas gränser." Vi matas med den heterosexuella normen genom hela livet och det leder till att homofobi uppstår och består. (Martinsson& Reimers 2008)

Zafire Vrba säger följande om normkritiskt förhållningssätt:

.....Ett sätt att se till att undervisningen blir inkluderande är att undvika att utgå från heteronormen (förväntningar om att alla är heterosexuella), tvåkönsnormen (föreställning om att

det endast finns två kön, kille och tjej, och att det går att se på någon vilket kön den har) och kärleksnormer (antaganden om att alla personer är intresserade av att ha kärleksrelationer och att dessa ska vara tvåsamma). Detta kallas att ha ett normkritiskt förhållningssätt.
(s 3 Sexbyrån Lärarhandledning 2013)

Pedagogen måste vara uppmärksam och sätta gränser och genast stoppa eventuell sexism, homonegativism, rasism som kan uppkomma i diskussionerna.

Vi får komma ihåg att vi vuxna i skolan är förebilder för våra elever, det är därför viktigt att erbjuda andra medier till eleverna om de sexualiteter som vi inte själva representerar.
(s 3 Sexbyrån Lärarhandledning 2013)

5.13 Sex- och samlevnad för ungdomar i tv

Eva Bolander menar i sin avhandling att media har en betydande uppgift när det gäller sexualupplysning och sexualundervisning för ungdomar. Det är främst de kommersiella kanalerna som haft tv-program i den genren, tex "Blommor och Bin" (1994-96) och "Puss & Kram" (2003) i ZTV och senare "Fråga Helene" (1996) och "Fråga Olle" (1999-2009) i TV 5. Utbildningsradion- UR har också bistått med program i ämnet t.ex. "Stop om sex" (1998), "Stop!" (2001) och "Ramp-om kropp och själ och hälsa" (2003) (Bolander 2009)

Bolander tar upp två uttryck "infotainment" och "edutainment" de betyder att man paketerar i hop information och underhållning, respektive utbildning och underhållning och är närliggande begrepp. De överskrider gränser mellan hem och skola och kan vara ett medel att nå grupper som annars inte tar till sig budskapet.

Bolander har i sin avhandling undersökt hur bejakande aspekter och riskaspekter när det gäller sexualundervisning och sexualupplysning tar sig i uttryck i "edutainment"- formen. Hon fann bland annat att URs program var mer riskinriktade än Fråga Olle programmen som handlade mer om sexuella praktiker och var mer lustbetonade. Ämnesmässigt fanns det ändå många likheter mellan UR-programmen och Fråga Olle-programmen. (Bolander 2009)

8. Resultat

Zafire Vrba och Ebba Jonsson är programledare för Sexbyrån och berättar i sex program från UR om ämnen som kroppen, känslor, sexualitet, gränser och sex. Programmen har en panel som består av ett gäng ungdomar, de flesta med ett intellektuellt handikapp. De är med och svarar på frågor från elever. Det ingår också sketcher, dikter, animationer och inslag om t.ex. ungdomsmottagning, kondomskola, intervjuer med ungdomar och andra faktainslag

Vrba säger att för att skapa sunda relationer är det viktigt att få träna sig på att tolka och sätta gränser, man behöver också ett språk som man kan använda när det gäller lust, känslor och sex.

Sexbyrån och dess handledning är skapat för att förenkla för pedagoger som skall undervisa i sex och samlevnadsämnet i särskolans högstadium och gymnasium.

Särskolan är ofta mer luststyrd än övriga skolan och även sexualundervisningen kan vara lustfull genom att möta elevernas nyfikenhet. Jag tror på lust som hjälpmedel för kunskap. Se till att fånga elevernas intressen och bygg ett upplägg utifrån vad eleverna gillar och kan. Alla människor har rätt till kunskap om sin kropp och sexualitet! Zafire Vrba, programledare för Sexbyrån, sexualupplysare och pedagog i särskolan Stockholm september 2013
(s2 Sexbyrån Lärarhandledning, 2013)

Program 1 "Puberteten"

I program 1 förklarar man pubertetsutvecklingen från barn till vuxen både fysiskt och psykiskt, på ett tydligt och förståeligt sätt. Pedagogen skall innan programmet försäkra sig om att eleverna har en god kännedom om anatomin, som sedan repeteras i själva programmet. (Lärarhandledning Sexbyrån 2013) Man förklarar även att man kan ha en kvinnlig kropp och känna sig som en man och tvärtom. Mattias pratar om självkänsla och hur man kan stärka den, i programmet visar man också på att rullsofsburna människor kan jobba som modeller och har samma värde som upprättstående modeller.

Program 2 "Vara ihop"

I en sketch spanar tjejen Leila på killen Sigge och tillslut stöter hon på honom, Sigge visar sig vara homosexuell, det blir inte kärlek men i alla fall leder det till att Sigge blir kompis med Leila. Man förklarar begrepp som heterosexualitet och HBT. Några olika personer berättar om sina olika kärleksrelationer.

Program 3 "Kåt"

Här påpekar man i lärarmanualen att

Det är viktigt att inte vara normativ kring vad som är sex och vilka som förväntas ha sex och hur ...
(s 4 Sexbyråns Lärarhandledning 2013)

I program 3 pratar man vidare om vad som är sex, det kan vara allt möjligt som känns skönt för den enskilde. Man skall tänka sig för var någonstans som man kan ha sex, t.ex. onanera, det är inte en självklarhet för oss alla. Man måste i sammanhanget ta hänsyn till andra människor och för sin egen skull. Dessutom så är det olagligt att t.ex. onanera offentligt. Man talar om hur man förhåller sig till och bemöter varandra på ett bra sätt och vad som händer i människokroppen när man blir kåt. Vi får också veta att det faktiskt är olagligt att ha sex med någon som inte vill ha sex just då. "Ett nej är alltid ett nej!" Att respektera andra människors vilja är viktigt. Varje enskild individ bestämmer över sig själv och sin egen kropp.

Program 4 "Säkrare sex"

Här besöker en tjej och en kille en ungdomsmottagning och man poängterar att man kan få hjälp där med sin hälsa om det behövs. Undersökningar, provtagningar och preventivmedel avhandlas. Kondomskolan och orientering om könssjukdomar ingår i detta program. Vi får veta hur man blir gravid och hur man undviker att bli gravid. Vidare får vi tips på säker sex, tex hängel och smek, det visas av både homo och hetero par. Hälsoperspektivet lyfts fram. Vi får också se en musikvideo om preventivmedel.

Program 5 "Vara ihop"

Här berör man möten och relationer med andra människor t.ex. att "vara ihop". Här lär man sig att respektera andra människors vilja och att man i relationer aldrig kan bestämma över en annan människa. Ett svartsjukedrama inom en parrelation utspelas i en sketch. Vidare visar man att sex inte behöver vara en självklar del av alla förhållanden, men är okey om båda vill. I Lärarhandledningen påpekar man att det inte går att ta för givet att alla vill vara i hop med någon annan person, det finns asexuella personer. Vidare poängterar man att vänskapsrelationer kan likna kärleksrelationer i många delar. (Sexbyråns Lärarhandledning 2013)

Program 6 "Internet"

Programmet handlar om internet och internetdejting. Man får konkreta tips på hur man kan bete sig när man skall nätdejta för att det skall bli bra och så att risken att bli lurad minskas. Här berör man hur man undviker att kränka andra människor när man rör sig på nätet, både när det gäller att publicera bilder och vad man skriver. Det finns lagar som styr vad man får och inte får publicera. Det gäller också att värna om sig själv sin egen integritet, inte göra eller visa något mot sin egen vilja. Man berör även porr i detta program. Vad är porr? Panelen och Zafire svarar på den frågan. Man kommer fram till att det är skådespelare som har sex framför kameran och att det är mycket som är "fejkat" i porrfilmer. Slutligen ger man tips om UMO.se, ungdomsmottagningen på nätet.

I den medföljande lärarhandledningen beskriver man att könsblandade grupper är att föredra i diskussionerna efter programmen, annars kan lätt stereotypa åsikter bli gällande och "gapiga" personer lätt ta över diskussionen. Man uttrycker också att en del elever behöver individuell sex och samlevnadsundervisning (Sexbyråns Lärarhandledning 2013)

Vidare får man även konkreta tips på hur man skall tänka vid värderingsövningar. Viktigt att pedagogen uppmärksammar och motarbetar utpekande av någon särskild grupp av människor i dessa sammanhang. (Sexbyråns Lärarhandledning 2013)

Sammanfattningsvis så har man ett normkritiskt perspektiv, man använder sig av homosexuella och heterosexuella par i reportage, sketcher och på bilder. Det är en blandning av olika människor som medverkar i programmet, både till utseende, kroppsform och ursprung.

Programledaren Zafire bryter själv mot normen med sina målade naglar i olika färger och sina piercingar och tatueringar.

8.1 Frågor som besvarades vid granskningen av programmen och lärarhandledningen

Frågeställningar	Ja	Nej
1) Är materialet anpassat till gymnasiesärskolans elever?	X	
2) Har programmen ett normkritiskt förhållningssätt?	X	
3)Får man kunskaper om människokroppen?	X	
4)Reflekterar man över sexualitet?	X	
5)Reflekterar man över relationer?	X	
6)Får man kunskaper om sambanden mellan hälsa, levnadsförhållanden och miljö?	X	
7)Lär man sig förhållningssätt och bemötande i mötet med andra människor?	X	
8)Får man förståelse för människors lika värde?	X	
9)Lär man sig att delta i samhället?	X	
10) Lyfts frågor om värderingar?	X	
11) Får man kunskaper om hur man får och behåller en god hälsa?	X	
12) Präglas undervisningen av ett jämställdhetsperspektiv?	X	
13) Tar programmen avstånd från förtryck och kränkande behandling?	X	
14) Har man genusperspektiv?	X	
15) Berörs attityder?	X	
16) Talar man om människors lika värden oberoende av etnicitet?	X	
17) Berörs värderingar?	X	

Fråga 3-17 är kopplade mot gymnasiesärskolans Kursplan i Naturkunskap och Människan (2013) samt delar av mål och riktlinjer i Läroplan för gymnasiesärskolan 2013.

Det är jag, Mona Stenmark som har granskat och analyserat tv-programmen och svarat på frågorna.

Svaren på frågorna gäller hela programserien, bestående av sex fristående program och därtill medföljande lärarhandledning.

9. Diskussion

Bolanders uttryck "infotainment" och "edutainment" där man slår ihop information och utbildning, respektive underhållning och utbildning (Bolander 2009) används i alla Sexbyråns program. Bolander menar att man når personer som annars kan vara svåra att nå, med hjälp av "edutainment"-konceptet. Allvarliga och "pinsamma" ämnen får en lättsammare karaktär. Man gör positiva sketcher om första mensen, preventivmedel, relationer, internetdejting och integritet, en form av "edutainment/infotainment" som kan uppskattas av många.

I Sexbyrån är programmen moderna och normkritiska och visar på olika uttryck för sex och samlevnad, vilket är positivt då de intellektuellt funktionsnedsatta ungdomarna liksom andra ungdomar inte är en homogen grupp utan alla har olika förutsättningar, behov och uttryck för sin kärlek och sin sexualitet. (Magnusson & Häggström-Nordin 2009) Martinsson & Reimers (2008) menar att vi matas med den heterosexuella normen genom hela livet, men i Sexbyrån finns homonormen välrepresenterad. Vidare så skriver Zafire Vrba i Lärarhandledning Sexbyrån (2013) att pedagogen har en viktig roll i att se till att diskussioner som uppstår i sammanhanget inte blir homonegativa, rasistiska eller sexistiska och att vi vuxna i skolan är förebilder och måste kunna visa eleverna på andra sexualiteter än de vi själva representerar. (Lärarhandledning Sexbyrån 2013)

Teman som relationer, förhållningssätt och bemötande med andra människor, människors lika värde, värderingar, jämställdhetsperspektiv och attityder finns med i läroplanens mål och riktlinjer. Det är begrepp som gymnasiesärskoleleverna skall få kunskaper om. (Läroplan för gymnasiesärskolan 2013) Dessa teman berörs i de flesta av programmen och det blir svårt att peka ut var exakt dessa teman berörs. (Sexbyrån program 2, 3, 4, 5 och 6)

Kursplanen i Naturkunskap (2013) fastslår att gymnasiesärskoleeleverna skall få kunskaper om människokroppen, sambanden mellan hälsa, levnadsförhållanden och miljö. Dessa kunskaper får man när pubertet, hur man blir gravid, vad som händer när man blir kåt, sexuellt överförbara sjukdomar och när olika par berättar om sina olika relationer visas i Sexbyrån program 1, 2, 3, 4 (2013)

Hur man behåller en sund relation, god förståelse, sunt förhållningssätt och gott bemötande ser vi i sketchen om Micke och Anders i program 5. (2013) Den handlar om svartsjuka, kontroll av eller kanske till och med förtryck av andra människor. Sketchen visar att man får ha utrymme för andra intressen än ens partner och även kontakter med andra människor skall vara okey.

Sexbyråns utbildningsprogram passar till gymnasiesärskolan, och även till särskolans högstadium. Åldersnivån bland eleverna kan variera beroende av elevernas funktionsnedsättning, både den psyko sexuella utvecklingen och den psykiska mognaden kan

vara försenade och försvårade menar Magnusson & Häggström-Nordin (2009), då är det bra att programmen vänder sig till en stor åldersgrupp, åk 7-10 i grundskolan och åk 1-4 i gymnasiet, med andra ord 14-21-åringar.

I Läroplanens värdegrund (2013) beskrivs etnicitet, religion och främlingsfientlighet. Man tar inte specifikt upp dessa ämnen i programmen, men några av deltagarna i programmen ser ut att ha annan än svensk härkomst och Zafire Vrba skriver i Lärarhandledningen (2013) om att pedagogen måste se till så att diskussionerna under lektionerna inte blir rasistiska och främlingsfientliga. (Lärarhandledning Sexbyrå 2013)

Sexbyrå är lättförståelig och konkret vilket gör den lätt att ta till sig, det är något som Magnusson & Häggström-Nordin (2009) efterlyser i sin bok *Ungdomar, sexualitet och relationer*.

Sexbyrå ger svar på många frågor och blir trovärdig då de flesta i frågepanelen också har intellektuella funktionsnedsättningar. (Lärarhandledning Sexbyrå 2013)

Att heteronormen styr med besked över de intellektuellt förståndhandikappade ungdomarna är något som Magnusson & Häggström-Nordin (2009) påpekar, de menar att föräldrar och personal styr in ungdomarna på hetero-spåret för att de inte skall "sticka ut" mer i onödan än de redan gör. I Sexbyrå blir det tydligt att man inte kan generalisera alla intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar som heterosexuella, här visar man att andra uttryck finns även hos dessa intellektuellt funktionsnedsatta ungdomar. T.ex. homosexualitet och asexuella uttryck. (Sexbyrå program 5 och 6)

Programmen har en bejakande och positiv framtoning när det gäller sex och samlevnad, vilket Bolander i sin avhandling (2009) kom fram till att "Fråga Olle-programmen" på den tiden hade i större utsträckning än de UR-program hon undersökte. Hon skulle ha fått ändra sig om Sexbyrå varit med i hennes undersökning, för här är det andra bullar, t.ex. även när man talar om sexuellt överförbara sjukdomar så gör man inte det i någon större utsträckning ur riskperspektivet. Man beskriver dem i stort och förklarar var man kan få hjälp om man vill undersöka sig eller behöver behandla sig. (Sexbyrå program 4)

När det gäller att bli gravid eller inte så får man kunskap om båda varianterna, utan att värdera det ena eller andra. Kondom förspråkas och vi får gå i "kondomskola" (Sexbyrå program 4) Man diskuterar inte ämnen som föräldraskap eller abort, överhuvudtaget.

Internet är en mötesplats så och för de intellektuellt funktionsnedsatta ungdomarna. Magnusson & Häggström-Nordin menar att föräldrar och personal oroar sig för att ungdomarna skall bli utnyttjade och lurade på nätet. Sexbyrå ger tips om hur man säkrar upp möten med okända internetkontakter t.ex. alltid mötas på en offentlig plats, alltid tala om för någon var man skall gå, alltid ha med telefonen och säga nej till erbjudanden som inte känns okey. (Sexbyrå program 6)

Sexbyrå är ett modernt läromedel, normkritiskt, lustfyllt och tydligt, jag hoppas att många pedagoger och elevhälsopersonal får användning av tv-serien.

10. Sammanfattning

Detta arbete handlar om 6 stycken nyutkomna utbildningsprogram från UR som undervisar i sex och samlevnad-ämnet och riktar sig till elever i särskolans högstadium och gymnasiesärskolan.

En granskning och analys är gjord för att få veta om dessa tv-program är anpassade till sina målgrupper och om programmen har ett normkritiskt förhållningssätt. Följer läromedlet gymnasiesärskolans styrdokument när det gäller sex och samlevnadsfrågorna i ämnena Naturkunskap och Människan, är också frågor som har ställts.

Enligt gymnasiesärskolans styrdokument skall undervisningen i sex och samlevnad ge eleverna förutsättningar för god hälsa, präglas av jämställdhetsperspektiv, bedrivs i överensstämmelse med demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter. Ingen skall utsättas för diskriminering, främlingsfientlighet eller intolerans. Kunskap, öppen diskussion och andra insatser skall motverka detta. Eleverna skall även lära sig att respektera andra människors egenvärde och integritet, ta avstånd från förtryck, kränkande handlingar och medverka till att hjälpa andra. (Läroplan för gymnasiesärskolan 2013)

Eleverna ska få kunskaper om människokroppen, kunna reflektera över sexualitet, relationer och samband mellan hälsa levnadsförhållanden och miljö.(Kursplan för gymnasiesärskolan 2013 Naturkunskap)

Vidare skall eleverna få lära sig förhållningssätt och bemötande i mötet med andra människor, få förståelse för alla människors lika värde, kunna delta i samhället. Centrala mål i kursen är attityder, genus, klass och etnicitet. (Kursplan för gymnasiesärskolan 2013 Människan)

Resultaten visar att läromedlet i det stora hela följer styrdokumentet, de frågor som inte förmedlas direkt i programmen är människors lika värde oberoende klass och eller etnicitet.

Vidare så innehåller läromedlet ett normkritiskt förhållningssätt där inte bara heteronormen representeras utan vi får träffa homosexuella personer också. Programledaren Verba själv uttrycker sig normkritiskt med sina fysiska uttryck, t.ex. nagellack, piercingar och tatueringar.

11. Litteraturlista

Bolander Eva (2009) *Risk och bejakande, sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV*. UniTryck, Linköping

Kursplan för gymnasiesärskolan 2013, Naturkunskap, http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasiesarskola/sok-amnesplaner-och-kurser/subject.htm?subjectCode=NAN&courseCode=NANNAT51&lang=sv&tos=gys#anchor_NANNAT51

Kursplan för gymnasiesärskolan 2013, Människan, http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasiesarskola/sok-amnesplaner-och-kurser/subject.htm?subjectCode=MNN&courseCode=MNNMAN5&lang=sv&tos=gys#anchor_MNNMAN5

Lärarhandledning, Sexbyrån 2013 http://www.ur.se/mb/pdf/handledning/178000-178999/178262-1_102775_Sexbyran.pdf

Läroplan för gymnasiesärskolan 2013, (2013) Skolverket, Edita Västra Aros AB

Löfgren-Mårtenson Lotta (2008) *Hur gör man? Om sex- och samlevnad i särskolan*. Argument Förlag AB, Varberg

Magnusson Chris & Häggström-Nordin Elisabet (red) (2009) *Ungdomar, sexualitet och relationer*, Studentlitteratur AB, Lund

Martinsson Lena & Reimers Eva (red.) (2008) *Skola i normer*, Gleerups Utbildning AB, Malmö

Sexbyrån, program 1 <http://www.ur.se/Produkter/177607-Sexbyran-Pubertet>

Sexbyrån, program 2 <http://www.ur.se/Produkter/177608-Sexbyran-Kar>

Sexbyrån, program 3 <http://www.ur.se/Produkter/177609-Sexbyran-Sex>

Sexbyrån, program 4 <http://www.ur.se/Produkter/177610-Sexbyran-Sakrare-sex>

Sexbyrån, program 5 <http://www.ur.se/Produkter/177611-Sexbyran-Ihop>

Sexbyrån, program 6 <http://www.ur.se/Produkter/177612-Sexbyran-Internet>

SKOLFS 2013:148, (2013) *Förordning om läroplan för gymnasiesärskolan*. Skolverket.

